Na de zelfmoord van haar iets oudere zus Margot raakte de succesvolle schrijfster/journaliste Lieke Noorman geestelijk dakloos. Jarenlang liep zij kilometers per dag door de stad. Tot ze, in een typisch Amsterdams uitvaartcentrum, 'Tootje' en haar eigen ziel weer tegenkwam.

Iedereen kan over de rand vallen

TEKST PETRA HUNSCHE · FOTOGRAFIE SANDER HEEZEN

'DE WERELD BESTOND VOOR MIJ UIT LOSERS EN WINNERS'

Haar boek *Tootje. Het leven in een uitvaartcentrum* is gestaag op weg naar een tweede druk. 'Ik hoor van iedereen: wat heb ik gelachen. Daar ben ik best trots op', zegt Lieke Noorman. 'Dat ik door het schrijven van dit boek al die ellende heb weten te transformeren. De humor op het werk heeft daar zeker bij geholpen. Het was een puur Amsterdams uitvaartcentrum waar ik een baantje als koffiedame kreeg. Daar gebeurde van alles. Ook veel Surinaamse uitvaarten bijvoorbeeld, de creoolse Surinamers met hun rituele wassingen. Ons centrum deed ook alle uitvaarten van de sociale dienst.'

Zaten daar ook dakloze doden bij?
'Ja, je wist natuurlijk niet altijd wie dakloos was, maar soms kwamen er mensen binnen over wie je later in de krant las. Iemand die in een riool gevonden was, of heel lang in huis had gelegen, niet zozeer dakloos, als wel eenzaam. Maar inderdaad ook zwervers, of mensen van wie helemaal niets bekend was, dat vond ik altijd gruwelijk... Ik werkte er als koffiedame, maar later ook aan de achterkant. Dat betekent mensen opbaren en bloemen uit het bloemenhok in de juiste aula zetten, bij de overledene.

Je hebt een werklijst met de namen en of de kist open moet, of dicht. Je bespreekt met de uitvaartleider en de receptie in welke aula mevrouw Jansen staat en in welke meneer Pieterse, maar op zo'n lijst staat soms ook: onbekend mannelijk lijk. Ja, ik heb altijd gedacht dat het gruwelijk is om zo te sterven, maar het leven dat eraan voorafging was natuurlijk helemáál akelig: iemand die niemand had, nergens terechtkon, op een gegeven moment ergens sterft en wordt gevonden door vreemden. En dan toch een uitvaart krijgt, waar alleen een uitvaartleider bij is en een aulamedewerker.

Maar zoals dat in Amsterdam gaat: er worden evenzogoed *(lacht)* drie stukjes muziek gedraaid – haha, wat ik mooi vind hoor, en ik was dan ook heel kwaad over de reacties op een reportage van zo'n eenzame uitvaart in *Het Parool*. Daar waren brieven op gekomen van: moet dat nou, die geldverspilling voor die mensen, ze zijn tóch al dood. Maar als je zó over een ander mens denkt, dan ben je zelf onmenselijk. Dus ik ben blij dat daklozen tijdens hun leven worden geholpen en dat eenzamen ook als ze doodgaan een normale uitvaart krijgen.'

In je boek staat wel een ironisch stukje over de dichters bij eenzame uitvaarten.
'Hahaha, ja. Ik kreeg nog een heel leuk briefje van een van die dichters, Frank Starik. Ik beschrijf dat er bij ons een man ligt opgebaard van wie welgeteld één echtpaar afscheid komt nemen. Die man had in het ziekenhuis naast hem gelegen. Ze gingen niet mee naar de Nieuwe Ooster, geloof ik, of Westgaarde, want het zou gaan regenen en ze hadden nog andere dingen te doen, maar ze wilden dan toch even netjes afscheid nemen.

Als de uitvaartleider vertrekt, vraag ik: hoe zit het nou met die dichters, en dan zegt hij: tja, meestal begrijp je er niets van, want het zijn gedichten. En de receptioniste zegt: lekker makkelijk, als er toch geen familie is kun je zeggen wat je wilt, want er is niemand die het kan controleren. Dat is makkelijk verdiend. Als later blijkt dat er geen dichter is gekomen, zegt ze ook nog: die had zeker een snipperdag.

Natuurlijk vindt iedereen dit een heel mooi initiatief en het is goed dat die dichtersgroep er is, de Poule des Doods, maar het blijft natuurlijk leuk als mensen er van een totaal andere kant tegenaan kijken. Zoiets eigenlijk heel erg banaal maken.'

Wat schreef Frank Starik?
'Die stuurde zijn laatste boek op. Er zijn al verschillende boeken over de eenzame uitvaarten verschenen en hij schreef: "Hier, dan kun je eens kijken wat we nu echt doen." We hebben nog een paar mails uitgewisseld, waarin hij ook inhaakte op die snipperdag. Hij schreef: "Ik moet meteen weer door, want een snipperdag zit er voor mij niet in..."'

Je hebt, tussen het uitvaartwerk door, uiteindelijk de zelfmoord van Margot verwerkt. Ik las op bladzijde 11 van je boek: ´Mijn zus was dood en ik was schuldig en ik moest ook dood...' Wat gebeurde er met jou toen zij in 1999 overleed?
'Ik kon niet meer thuiszitten. Ik heb heel lang geen boek gelezen, geen radio geluisterd, omdat ik daar gewoon de rust niet voor had. Het was een soort identiteitscrisis, om zo'n groot woord maar eens te gebruiken: wie ben ik zonder Margot en hoe is het toch in godsnaam mogelijk dat ik het niet goed gezien heb, dat ik het niet voorkomen heb. Ik heb geschreven dat schuld de slechtste raadgever is, maar blijkbaar moet je erdoorheen, dus dat is een groot zelfonderzoek.

Ik moest lopen, ik had het nodig om fysiek moe te worden en het hielp ook, vaak liep ik gewoon door de stad. Omzwervingen langs de grachten. In het Vondelpark liep ik heel veel omdat ik daar in de buurt woon. Ik ging ook weleens met de tram naar het eindpunt, bijvoorbeeld naar het Flevopark, liep dan naar Diemen en nam de trein terug. Eigenlijk maakte het niet zoveel uit waar ik liep, hoewel... ik ging ook vaak naar de duinen, want het hielp wel erg om in de natuur te zijn.

Je komt in een soort cadans. Als je gaat zitten, wordt het vaak malen en piekeren, zodra je loopt drukt het niet zo, je loopt het er ook een beetje uit. Gek genoeg leer je, als je zoveel rondloopt, de andere rondlopers kennen, en wissel je zelfs groeten uit, zo van: hé, ik zie jou en jij ziet mij en we zagen elkaar gisteren ook, dus je weet: die hebben ook iets te verhapstukken.'

Je beschrijft dat je jaren door de stad hebt gelopen en je beroep niet meer kon uitoefenen. Was je niet bang dat je definitief op straat zou belanden?
'Nou, ik had allerlei baantjes, in winkels en in restaurants. En een journalistiek klusje, dat ik nog jarenlang deed,

'Als je gaat zitten, wordt het vaak malen en piekeren, zodra je loopt drukt het niet zo, je loopt het er ook een beetje uit'

het bladenoverzicht bij het *Radio 1 Journaal*. Verder was ik van de journalistiek af, want dat was te ingewikkeld, daar moest ik te veel van mezelf in leggen, maar die baantjes hielden me bij de les, het leverde inkomen op en gaf ook een zekere structuur.

Die hele periode met Margot heeft me wel geleerd dat iedereen over de rand kan vallen, dat je nooit van tevoren weet wat het leven je brengt en hoe je jezelf nog eens gaat gedragen. In het begin stond ik een keer bij de bakker en ik was zó bezig in mijn hoofd, dat ik ineens begon te kreunen en vreemde klanken uitstootte. Toen besefte ik meteen: nu denken ze zeker dat ik gek ben, en dat was natuurlijk ook zo.

Daarom was het goed om heel veel alleen te zijn, omdat je het dan mag laten gaan. Ik woon hier samen in een groot huis en ik heb veel vrienden, aan wie ik trouwens veel heb gehad. Ze hebben me altijd gebeld en gesteund en dat was ook heel belangrijk. Maar met vrienden heb je toch een soort remming: je kunt niet op de grond gaan rollen en schreeuwen, want wat moeten zij dan weer doen? In je eentje mag dat wel, bij de bakker mag het ook niet, maar gewoon thuis of aan zee mag het wel.

Ik ken nu allerlei gevoelens die ik voorheen niet kende. Een intense kwetsbaarheid bijvoorbeeld, ook weleens een beetje bang voor de mensen, alsof je huid dunner wordt. Ik ben ervan overtuigd dat ik dingen heb ervaren die ik vroeger niet bij mij vond passen of zelfs maar voor mogelijk had gehouden. Vroeger bestond de wereld voor mij uit losers en winners. Ik was een winner en losers moesten niet zeuren want die hadden het toch aan zichzelf te wijten, tenzij ze aanwijsbaar gehandicapt of krankzinnig waren geboren – en nu denk ik: tja, er kunnen zoveel dingen gebeuren in het leven...

En je ziet een heleboel niet van mensen. Je hebt mensen die doodongelukkig zijn en toch zitten te lachen. Ik schaamde me vroeger zelf ook altijd voor mijn ongelukkige dagen, of gedachten, omdat ik die als een nederlaag zag.'

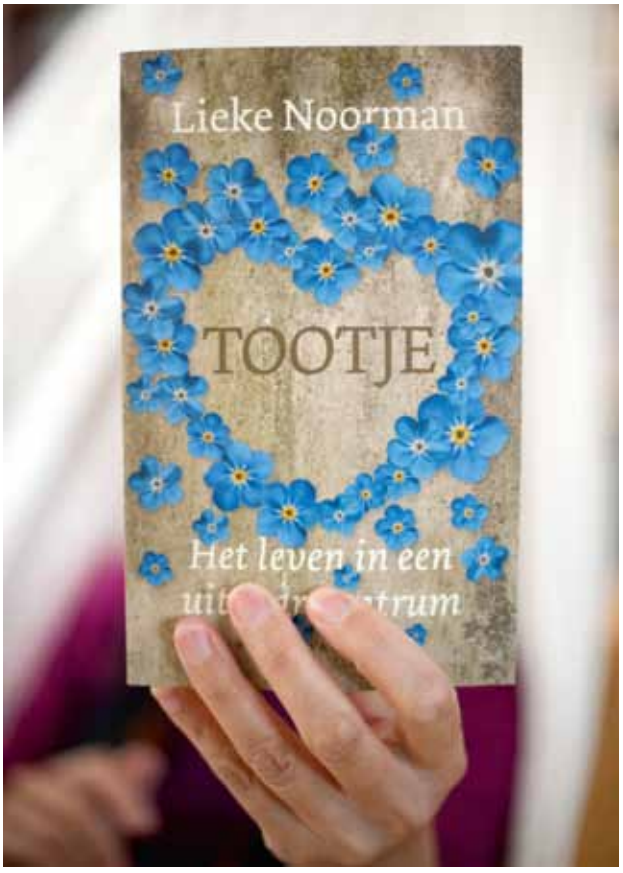

Toen je eindelijk boos werd op Margot heb je haar verwijten gemaakt, beschrijf je. Een van die verwijten was dat zij de nederlagen van het leven niet bijtijds onder ogen kon zien en in kinderfantasieën bleef steken.

'Ja, in de liefde bijvoorbeeld bleef ze hardnekkig geloven in die prins op het witte paard die haar wel zou redden. En in haar geval, zij was actrice, ook alleen maar in een glanzende carrière. Nou, dat is allemaal leuk en ook handig als je jong bent, want die overtuiging heb je nodig om ergens te komen, maar zij bleef erin hangen en was daarin heel koppig. Als je helemaal geen concessies kunt doen en jezelf niet kunt toestaan om gewóón te zijn en af en toe saai, onvolledig of onvolmaakt, dan ben je op het laatst alleen nog maar teleurgesteld in jezelf.'

Heeft dat met koppigheid te maken? Ik vind dat een interessante eigenschap, waar bepaalde daklozen ook aan lijden. Dat je koppig vasthoudt aan een ideaal en dan naar een of andere rand drijft.

'Ja, misschien de koppigheid van: ik ben vrij en ik trek mijn eigen lijn. Ik zie ze hier wel zitten in het Vondelpark met een sixpack bier, soms is de sfeer hartstikke uitgelaten, dat heeft natuurlijk ook met drank te maken, en dan hebben ze iets van: wie maakt me wat. Zoals bejaarden dat soms ook hebben. Er valt iets stuk en ze gaan liever met een gebroken theepot verder. Die pakken ze dan vast met een theedoek, ze vinden hun eigen oplossingen om toch nog gewoon een kop thee te kunnen drinken in plaats van de buurvrouw te vragen: "Kun jij een nieuwe theepot voor me kopen?"

Want dan moet je onderhandelen en ben je afhankelijk. En wie iets vraagt is de mindere, "nee, ik heb van niemand iets nodig...", het heeft met trots te maken, je laat je zwakke kant liever niet zien. Misschien zijn dakloze mensen daar, vanwege een moeilijke achtergrond, meer dan gemiddeld mee behept. Je hebt toch ook mensen die als het twintig graden vriest per se buiten willen slapen, maar er vriest toch ook wel eens iemand dood, niet...?'

In een radio-interview vertelde je dat je in de diepste dalen weleens werd overvallen door een plotseling gevoel van rust.

'Rust is iets waar ik altijd heel erg naar verlang, het is een soort synoniem van geluk en tegelijk een grote angst, want rust grenst aan saaiheid en dát *(lacht)* moet je natuurlijk niet hebben. Maar het wonderbaarlijke was dat juist als ik aan alle kanten onder stroom stond, in die maalstroom van negatieve en angstige gedachten en gevoelens, er ineens iets van mij afviel. Soms was het bijna fysiek, alsof je even wordt opgenomen. Je geeft dan gewoon toe dat je niet meer kunt, en zelfs als het allemaal waar is wat je nu voor vreselijke dingen over jezelf hebt gedacht, dan blijft de wereld toch wel doordraaien... en dat is weldadig, het lijkt wel of zoiets je gegeven wordt af en toe, ik noemde dat genade. En dan kun je weer even vooruit.'

Lieke Noorman, *Tootje. Het leven in een uitvaartcentrum*, uitg. Nijgh & Van Ditmar, € 17,50
Zie ook: www.liekenoorman.nl.